

До спеціалізованої вченої ради
Сумського державного університету

ВІДГУК

офіційної опонентки, докторки економічних наук, професорки, професорки
кафедри економічної кібернетики Київського національного університету імені
Тараса Шевченка **Затонацької Тетяни Георгіївни**

на дисертаційну роботу **Жученко Світлани Василівни** на тему
«Фінансування соціального та доступного житла в контексті досягнення Цілей
сталого розвитку», яка подана до разової спеціалізованої вченої ради у
Сумському державному університеті на здобуття наукового ступеня доктора
філософії в галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю
072 – Фінанси, банківська справа та страхування

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Проблематика доступності житла і пов'язаних із цим аспектів перенаселеності житла, задовільного рівня житлових умов, цінових тенденцій на ринках первинної і вторинної нерухомості, купівельної спроможності домогосподарств, що в підсумку впливає не лише на якість життя, добробут і здоров'я населення, але й на макроекономічні показники, завжди мала місце як в Україні, так і інших країнах Європи та світу. У той же час виклики сьогодення від фінансової і економічної криз, урбанізаційних і міграційних процесів, і до наслідків пандемії covid-19 та війни в Україні, загострюють потребу в доступному житлі. Вплив вказаних факторів виходить за локальні і національні межі, набуваючи глобального характеру та обумовлюючи нагальність питання доступного і соціального житла на загальносвітовому рівні, що особливо важливо в контексті досягнення Цілей сталого розвитку.

Цілком очевидно, що в різних країнах державна фінансова, соціальна, молодіжна політика, управління житлово-комунальним господарством знаходять своє вираження в різних програмах, механізмах та інструментах вирішення окресленого питання з урахуванням як поточного стану в цій сфері, так і загалом соціально-економічного становища в конкретній країні. А оскільки фінансування та інвестування в соціальне і доступне житло потребує стратегічного бачення наявних і потенційних ефектів від капіталовкладень держави і бізнесу, зокрема щодо економічного зростання, подолання бідності, зміцнення здоров'я, розширення можливостей для праці і здобуття освіти тощо,

то абстрагування від індивідуальних національних особливостей, встановлення взаємозв'язків і причинності, моделювання, формалізація і оцінювання впливу на рівні панелі країн дає можливість отримати об'єктивні і ґрунтовні результати.

Вище сказане обумовлює доцільність системного дослідження, поглиблення теоретико-методичних підходів до обґрунтування ролі та місця фінансування соціального і доступного житла в цілому, а також його окремих інструментів на досягнення Цілей сталого розвитку, що підтверджує актуальність теми дисертаційної роботи, мети та завдань дослідження.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями

Тема дисертаційної роботи відповідає міжнародним і національним дослідницьким і нормативним векторам, узгоджуючись з Цілями сталого розвитку до 2030 року, Женевською хартією ООН про стале житло, Резолюцією «Доступне житло і системи соціального захисту для всіх для розв'язання проблеми бездомності», Національною економічною стратегією на період до 2030 року (Постанова Кабінету Міністрів України №179 від 03 березня 2021 р.), Положенням про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла (Постанова Кабінету Міністрів України №584 від 29.05.2001 р.), регіональними і місцевими програмами молодіжного житлового кредитування, доступного іпотечного кредитування «Оселя (Постанова Кабінету Міністрів України №856 від 2 серпня 2022 р.) та іншими нормативними документами.

Дисертаційне дослідження виконане за пріоритетними напрямками науково-дослідних проєктів Сумського державного університету. Відповідно наукові результати, рекомендації і висновки були використані під час виконання здобувачкою Жученко С.В. трьох науково-дослідних робіт. Зокрема, до звіту за держбюджетною науково-дослідною роботою «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій у цифровому суспільстві: моделювання впливу на регіональну та національну безпеку» (№ д/р 0121U109553) увійшла характеристика концепції інклюзії населення в умовах цифрового суспільства для досягнення Цілей сталого розвитку; за темою «Інноваційні драйвери зростання макроекономічної стабільності країни» (№ д/р 0121U114396) – аналіз бюджетних витрат на житло в рамках соціального захисту та інших напрямків витрат держави як драйвера економічного зростання країни; за темою «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (№ д/р 0121U114477) – сформовані теоретичні основи фінансування соціального

і доступного житла як одного з трансформаційних напрямків державної фінансової політики, виокремлені спільні і відмінні риси між соціальним, доступним і державним житлом, обґрунтовано його значення.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз наукових положень, рекомендацій і висновків, сформульованих у результаті дисертаційного дослідження, дає підставу стверджувати, що дисертація Жученко С.В. містить ряд важливих, обґрунтованих теоретичних і науково-методичних положень, серед яких найбільш значущими науковими результатами, що містять елементи наукової новизни, є наступні:

1. Набули подальшого розвитку теоретичні засади визначення тенденцій розвитку теорії фінансування доступного та соціального житла в контексті досягнення Цілей сталого розвитку (розділ 1, стор. 50-90), що відрізняються поєднанням бібліометричного і аналітичного аналізу із використанням сучасного інструментарію VOSviewer, Google Trends та Books Ngram Viewer, і відповідно дозволили визначити та охарактеризувати еволюційні (в межах системи часових, географічних і інституційних координат) та контекстуальні (домінуючі тренди, періоди і причини змін суспільного та наукового інтересу до питань фінансування доступного та соціального житла, його місця в державній фінансовій політиці для забезпечення сталого розвитку) закономірності, кластеризувати міждисциплінарні дослідження, за якими розвивається сучасна теорія фінансування доступного та соціального житла.

2. Заслуговує на позитивну оцінку розвинений здобувачкою методичний інструментарій для підтвердження причинних зв'язків між індикаторами фінансування доступного та соціального житла, загальним Індексом сталого розвитку й оцінками досягнення окремих його Цілей (розділ 2, стор. 98-114), що на противагу існуючим підходам ґрунтується на результатах VAR-моделювання й тесту причинності Грейнджера. Це дозволило авторці визначити однонаправлену / двонаправлену причинність у відношенні між досліджуваними показниками фінансування доступного та соціального житла, загальним Індексом сталого розвитку й оцінками досягнення ЦСР № 1, 3, 4, 8 та 10.

3. Наукову цінність має удосконалений методичний інструментарій виявлення розривів і критичних точок в системі фінансування доступного та соціального житла з метою досягнення зростання загального Індексу сталого розвитку та індикаторів виконання ЦСР № 1, 3, 4, 8 та 10 (розділ 2, стор. 114-127), що відрізняється від існуючого сплайновим моделюванням (у тому числі із побудовою двосторонніх медіанно-сплайнових графіків і лінійних сплайнів) з

урахуванням результатів попередньо застосованого кореляційного аналізу (Пірсона або Спірмена) і аналізу причинності Грейнджера. Це дозволило дисертантці визначити інтервал критичних точок значень показників фінансування доступного та соціального житла, за умови належності до якого вплив на зміну Індексу сталого розвитку та досягнення окремих його цілей є максимальним. Зокрема, встановлено, що найбільший вплив має такий інструмент серед досліджуваних, як іпотека або кредит на житло, сприяючи досягненню як загалом сталого розвитку країни, так і всіх досліджуваних ЦСР, причому переважно на першому вузлі.

4. Перспективним для подальших досліджень є удосконалений методологічний підхід до кластеризації країн ЄС за показниками фінансування доступного та соціального житла, Індексом сталого розвитку й оцінками досягнення ЦСР № 1, 3, 4, 8 та 10 (розділ 2, стор. 127-137), що на відміну від існуючих враховує комплекс показників та базується на застосуванні методів Уорда та Стерджеса, дескриптивної характеристики центроїдів, побудови графіків агломерації та її відстані, кластерної дендрограми, що умовжливлює групування країн ЄС в розрізі досліджуваних характеристик.

5. Заслугує на особливу увагу запропонований дисертанткою науково-методичний підхід до підтвердження та специфікації впливу інструментів фінансового забезпечення доступного та соціального житла на економічне зростання в контексті досягнення Цілі сталого розвитку №8 (розділ 3, стор. 141-166), що базується на кореляційно-регресійному аналізі, врахуванні часових лагів, побудові динамічних моделей оцінювання панельних даних Ареллано–Бонда та Ареллано–Бовера / Бланделла–Бонда, застосуванні тесту Саргана. Це дозволило здобувачці виявити пріоритетні напрямки та інструменти державної політики фінансування доступного та соціального житла (підтверджено та оцінено вплив іпотечного кредитування, пільгової оренди житла, бюджетних витрат на житло в межах соціального захисту та в межах житлового розвитку).

6. У дисертаційній роботі суттєво поглиблено науково-методичне підґрунтя формалізації впливу фінансування доступного та соціального житла на резильєнтність населення до соціально-обумовлених хвороб в контексті досягнення ЦСР № 3, що на відміну від існуючого передбачає поєднання кореляційного (методи Пірсона / Спірмена з урахуванням лагів у часі) та регресійного аналізу (побудовано системну динамічну модель оцінювання панельних даних Ареллано–Бовера / Бланделла–Бонда) (розділ 3, стор. 166-176). Це дозволило здобувачці формалізувати з урахуванням можливого відставання в часі взаємозв'язки між рівнем смертності населення від шести небезпечних хвороб (туберкульоз, СНІД, вірусні гепатити, пневмонії, діабет, розлади психіки

та поведінки) та рівнем перенаселеності житла, а також вплив обсягів фінансування доступного та соціального житла на рівень його перенаселеності.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їхня достовірність

Наукові результати, рекомендації і висновки, одержані внаслідок проведення дисертаційного дослідження Жученко С.В., є детально аргументованими і відзначаються достатнім ступенем обґрунтованості, про що свідчить значна кількість використаних наукових, статистичних, інформаційних, нормативних вітчизняних і зарубіжних джерел (195 найменувань), якість всебічного аналізу яких сприяла досягненню необхідного рівня обґрунтованості, об'єктивності та достовірності наукових положень, що виносяться на захист.

Теоретико-наукова база дослідження охопила фундаментальні положення макроекономіки, теорії грошей, фінансів і кредиту, державних фінансів, економіко-математичного моделювання, а також наукових досліджень у сфері фінансування соціального і доступного житла.

Повнота дисертаційного дослідження підтверджується цілісністю побудови, логічною структурою роботи та її змісту. Мета дослідження чітко сформульована, об'єкт і предмет цілком відповідають темі дисертації. Завдання узгоджені з метою роботи, відповідно їх виконання забезпечило досягнення мети в повному обсязі. Безпосереднє виконання передбачених в дисертаційній роботі завдань здійснювалося на основі послідовного застосування комплексу наукових методів дослідження.

Методологічну базу дисертаційної роботи становив комплекс загальних і спеціальних наукових методів. Для розвитку теоретичних основ фінансування доступного та соціального житла застосовувалися синтез, аналіз, дедукція, індукція, узагальнення, абстрагування тощо; для аналізу основних тенденцій – статистичний, порівняльний і графічний аналіз; для кластеризації міждисциплінарних досліджень, на перетині яких знаходиться теорія фінансування доступного та соціального житла в контексті сталого розвитку – бібліометричний аналіз; для з'ясування трендів суспільного інтересу до досліджуваної проблематики в географічному, часовому та змістовному аспектах – аналітичний аналіз; для підтвердження взаємозв'язків між індикаторами фінансування доступного та соціального житла, сталого розвитку та досягнення окремих його Цілей, виявлення їх характеру, сили та часових лагів, за яких вони є найбільш статистично значущими – кореляційний аналіз (методи Пірсона, Спірмена); для встановлення одно- або двонаправленої причинності в цих взаємозв'язках – каузальний аналіз Грейнджер; для формалізації та

кількісної оцінки впливу інструментів фінансового забезпечення соціального і доступного житла на досягнення окремих цілей сталого розвитку – регресійний аналіз та економетричне моделювання (динамічна і системна моделі оцінювання панельних даних Аррелано-Бонда та Аррелано-Бовера / Бланделла-Бонда); для визначення розривів і критичних точок в системі фінансування доступного та соціального житла для забезпечення зростання загального Індексу сталого розвитку та оцінок ЦСР № 1, 3, 4, 8 та 10 – сплайнове моделювання; як основа для каузального аналізу Грейнджера – VAR-моделювання. Метод Шапіро-Вілка використовувався в процесі перевірки нормального розподілу даних, Саргана – адекватності динамічної моделі Аррелано-Бонда; Стерджеса та Уорда – кластеризації країн ЄС за показниками фінансування доступного та соціального житла, індексами досягнення загалом сталого розвитку та його ЦСР. Для розрахунків і моделювання застосовано програмне забезпечення STATA 18 і Statgraphics Centurion 19, для бібліометричного аналізу – VOSviewer v. 1.6.16, для аналітичного – Google Trends та Books Ngram Viewer.

Зазначене вище в комплексі забезпечило обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій та їхню достовірність.

5. Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях

Ознайомлення з дисертаційною роботою та переліком опублікованих наукових праць Жученко С.В. свідчить про те, що основні наукові положення дисертаційного дослідження були достатньо повно розкриті за своєю суттю і змістом в 14 наукових працях загальним обсягом 8,22 друк. арк., із яких особисто авторці належить 6,62 друк. арк., зокрема у 8 статтях у наукових фахових виданнях України, у т. ч. у 2 статтях, що індексуються міжнародною наукометричною базою даних Scopus і в 1 статті – Web of Science, 6 публікаціях у збірниках матеріалів наукових конференцій.

У наукових публікаціях здобувачки в співавторстві особистий внесок висвітлено в повному обсязі. За якісним і кількісним складом опубліковані наукові праці відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Дисертаційна робота є завершеним, логічно побудованим, узгодженим за структурою комплексним дослідженням, що характеризується високим рівнем стилістичної якості матеріалу, достатнім обсягом фактологічних, графічних та

ілюстративних матеріалів, викладених в основному тексті роботи і додатках.

6. Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів

Значущість дисертаційного дослідження Жученко С.В. полягає в можливості широкого застосування поглиблених авторкою теоретико-методичних підходів до обґрунтування ролі та місця фінансування соціального і доступного житла в цілому, а також його окремих інструментів на досягнення Цілей сталого розвитку як під час подальших наукових досліджень, так і в практичній діяльності.

Основні наукові положення було доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що можуть бути використані органами державної влади – під час моніторингу ефективності та оновлення державних програм щодо фінансування соціального і доступного житла, вдосконалення вітчизняної нормативної бази, планування і коригування видаткової частини державного бюджету; органами місцевого самоврядування – в процесі перегляду, модернізації та адаптації програм економічного і соціального розвитку на місцевому і регіональному рівнях, обґрунтування напрямків фінансування соціального і доступного житла з місцевих бюджетів; представниками бізнесу – під час обґрунтування рішень щодо інвестування в доступне житло; громадськими організаціями – в межах громадських обговорень щодо запитів і потреб населення громади у соціальному і доступному житлі і громадського контролю за виконанням програм фінансування.

Одержані результати обґрунтування впливу, пропозиції і рекомендації щодо ролі та місця фінансового забезпечення доступного житла у вирішенні актуальних соціально-економічних проблем регіону було враховано в діяльності Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-19/13993 від 28.11.2023 р.); висновки та пропозиції щодо оцінки впливу пільгового кредитування житла на економічне зростання та досягнення цілей сталого розвитку – в роботі Сумської міської ради (довідка № 1725/0902-08 від 29.11.2023 р.); аналітичні висновки та рекомендації щодо моделювання і оцінки впливу іпотечного кредитування на економічне зростання країни – у діяльності Сумського обласного управління АТ «Державний Ощадний банк України».

Результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисципліни «Бюджетна система» (акт від 23.10.2023 р.).

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

У результаті перевірки на наявність ознак академічної недоброчесності дисертаційної роботи Жученко С.В. з'ясовано, що всі посилання на першоджерела є коректними, навмисного спотворення не виявлено. Тому можна зробити висновок щодо відсутності порушень академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Жученко С.В., слід звернути увагу на деякі дискусійні положення та зауваження:

1. У третьому розділі дисертаційної роботи авторкою підтверджено та формалізовано вплив іпотечного кредитування та пільгової оренди житла, бюджетних витрат на житло в межах соціального захисту та в межах житлового розвитку на економічне зростання країни в контексті досягнення ЦСР №8 (стор. 141-166). На підставі побудованих регресійних моделей і одержаних кількісних результатів оцінювання впливу того чи іншого показника, зроблено висновок, що уряди повинні продовжувати та вдосконалювати свою політику щодо фінансування соціального та доступного житла в контексті досягнення ЦСР №8, надаючи перевагу програмам доступного іпотечного кредитування, а не програмам пільгової або безкоштовної оренди житла. Також обґрунтовано, що бюджетні витрати на розвиток житла впливають на економічне зростання суттєвіше та сильніше, ніж бюджетні витрати на житло в межах соціального захисту. В контексті наведеного вище, високо оцінюючи одержані дисертанткою результати, вважаємо, що робота виграла б ще більше, якщо окрім представлення цих стратегічних векторів, деталізувати план заходів для уряду щодо найбільш раціонального використання та перерозподілу бюджетних коштів на ці цілі, стимулювання іпотечного кредитування, зацікавленість забудовників у соціальних ініціативах тощо.

2. Під час здійснення розрахунків і моделювання в межах другого і третього розділів дисертаційної роботи авторкою використовується панельна вибірка з 27 країн ЄС за часовий період 10 років з 2012 р. по 2021 р. Натомість, у підрозділі 3.1 сформована вибірка з 25 країн Європи з 2011 р. по 2019 р. (стор. 141). Не применшуючи ґрунтовність одержаних результатів, рекомендуємо наскрізно використовувати одну уніфіковану вибірку, якщо це можливо, виходячи зі сформованої бази даних, використовуваних методів і т. п.

3. У роботі досліджується вплив фінансування соціального і доступного житла на досягнення загального показника сталого розвитку та окремих його цілей, зокрема ЦСР № 1, 3, 4, 8 та 10 (розділ 2, стор. 98-137), проте

рекомендується пояснити пріоритетність обрання серед 17 Цілей сталого розвитку саме цих.

4. Аналізуючи теоретичні основи та/або тенденції фінансування соціального і доступного житла в контексті сталого розвитку (розділ 1, стор. 31-50, 67-91), робота значно виграла б при наведенні на ряду зі статистичними й аналітичними даними більшої кількості прикладів окремих кейсів, програм фінансування соціального і доступного житла в Україні та країнах ЄС.

5. У цілому підтримуючи авторський підхід до розгляду питання на рівні панелі країн ЄС, узагальнюючи та об'єктивуючи таким чином одержані результати, вважаємо, що робота виграла б при розгляді в 1 розділі (стор. 31-50, 67-91) також і позитивних практик нормативного забезпечення фінансування соціального і доступного житла, зважаючи на актуальність цього питання в Україні.

6. У результаті кластеризації країн ЄС за показниками фінансування соціального і доступного житла, Індексом сталого розвитку й індикаторами досягнення Цілей № 1, 3, 4, 8 та 10 (розділ 2, стор. 127-137) авторкою було обгрунтовано сформовано 5 кластерів. Вважаємо, що робота виграла б при прогнозуванні, до якого з цих кластерів могла б увійти Україна, зважаючи на взятий урядом курс щодо євроінтеграції та потенційні можливості вступу до ЄС.

Проте, зазначені вище зауваження носять рекомендаційний і дискусійний характер, не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи та не ставлять під сумнів високий рівень проведеного авторкою наукового дослідження.

9. Загальний висновок дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам

Дисертаційна робота Жученко Світлани Василівни на тему «Фінансування соціального та доступного житла в контексті досягнення Цілей сталого розвитку» є завершеною науковою працею в межах поставлених в роботі завдань. Одержані в результаті дослідження наукові положення, результати та висновки є авторським розв'язанням наукового завдання, що полягає в поглибленні теоретико-методичних підходів до обгрунтування ролі та місця фінансування соціального і доступного житла в цілому, а також його окремих інструментів для досягнення Цілей сталого розвитку.

Дисертація виконана на високому рівні, містить низку цінних теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій, які в цілому дозволяють вдосконалити наукове підґрунтя фінансування соціального і доступного житла. Усі винесені до захисту положення мають наукову новизну,

рівень якої визначено коректно («вперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку»). Обсяг і структура дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам.

Тема дослідження є актуальною і узгоджується з пріоритетними напрямками державної політики України та програмами національного, регіонального і місцевого значення. Мету дисертаційного дослідження досягнуто повністю. За змістом дисертація відповідає спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, галузі знань 07 Управління та адміністрування, за якістю, обсягом і змістом – рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Загалом дисертаційна робота Жученко Світлани Василівни відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Жученко Світлана Василівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

ОФІЦІЙНА ОПОНЕНТКА:

докторка економічних наук,
професорка,
професорка кафедри економічної
кібернетики
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Тетяна ЗАТОНАЦЬКА

